

DVA RADA ANDRIJE I PAVLA BRUTTAPELLE NA OTOKU HVARU

Cvito Fisković

UDK 73.034.7:726.591.12 (497.13) (22 Hvar) "17/18"

Izvorni znanstveni rad

Cvito Fisković

Split, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Autor objavljuje tri spomenika kasnog baroka u Dalmaciji: oltar Gospe Krunice u crkvi dominikanaca u Starom Gradu na Hvaru i dvije oltarne menze u franjevačkoj crkvi u Hvaru. Prema dokumentima oltar u Starom Gradu podigao je 1768. godine Andrija Bruttapelle, a njegov sin Pavao 1804. godine menze u hvarskoj franjevačkoj crkvi.

O graditelju i kiparu, protomajstoru Andriji Bruttapelle, koji je doselio u srednju Dalmaciju u drugoj polovini 18. stoljeća, već je u Prilozima za povijest umjetnosti u Dalmaciji u posljednje vrijeme pisano.¹ Stigao je iz Bassana u sjevernoj Italiji te ga smatrahu Mlečićem, ali se on brzo ponašio i ostao u Dalmaciji. Radio je u mnogim mjestima, uglavnom na crkvenom graditeljstvu i kiparstvu, zadovoljavajući donekle ukus i potrebe južnohrvatske sredine. Osnovao je obitelj i imao potomke koji prosljediše njegov zanat. Klesali su u kamenu, ponajviše bračkom, i podizali uspješno crkve, kapele i zvonike. Ujedno po ukusu ondašnjeg sloja uz obilato korištenje šarenog uvezenog mramorja ukrasivahu svetohraništa, zabate i trpeze žrtvenika, uz koje ponekad postavljahu ukočene kipove anđela ili svetaca. Pridržavajući se baroknih predložaka, unatoč neistančanosti, nespretnosti ili neusklađenosti u omjerima, većina njihovih radova je ipak slikovita i uspjela u mnogobojnosti postignutoj umecima šarenog mramorja u kamen, živošću i plastičnošću svoje cjeline i njezinih obrisa.

Radeći diljem primorja pripadnici sjeverotalijanskoga grada, dakle, ženili su se i radali djecu, pa se i ukapali u našoj zemlji. U Vrboskoj na Hvaru im pamte dom. Prosljediše kroz tri pokoljenja svoj zanat, uklapajući se u naše seoske, a i gradske crkve, ne dostignuvši ipak jači umjetnički izraz.

¹ C. Fisković, Franjevačka crkva i samostan na Orebićima, Spomenica Gospe anđela na Orebićima 1470-1970, Omiš 1970., str. 94.

Ne bih ovdje ponavljao ono što je već pisano o majstorima čije je prezime Bruttapelle ublaženo u Bertapelle. Učinio je to uz ostale i Joško Kovačić u svom istraživanju 1991. godine,² a i ja ranije zabilježih o njima poneku vijest. Posebno pripremih za tisak i opširniji rad o župnoj crkvi u Blatu na Korčuli,³ u kojoj je Pavao sagradio kapelu i žrtvenik sv. Vinčence, a nedavno objavih i Pavlovu gradnju zvonika crkve Gospe Slavodobića u Donjim Brelima 1833. godine.

Ovdje opisujem dva rada koja spominjah, ali su u cjelini ostala još nepoznata, jedan Andrijin, a drugi Pavlov, dok samo spominjem žrtvenik crkve Delorite u Kuni na Pelješcu, njihov rad, o kojem ću posebno pisati, jer pokazuje da su Bertapelle bili poznati i na području Dubrovačke Republike.

Andel Stalio, ovlaštenu zastupnik Bratovštine Presvete Krunice u dominikanskoj crkvi Staroga Grada na otoku Hvaru, uputio je gradskom knezu i providuru Antunu Morosiniju molbu da dopusti izvršenje njezine odluke od 25. listopada 1767. godine za gradnju mramornog žrtvenika Gospi Krunice u toj crkvi. Bratimi, naime, bijahu jednoglasno odlučili povjeriti taj posao protomajstoru Andriji Bruttapelle kojega nazivahu, budući da bijaše iz mletačkog mjesta Bassana, Mlečićem, a čiju sposobnost bijahu već upoznali u gradnji jednog drugog žrtvenika u njihovu zavičajju. Stoga ugovoriše s njim izradu ovoga Presvete Krunice, i to za stotinu i sedamdeset cekina. Tome je trebalo dodati i onih deset koje predviđahu potrošiti, vjerojatno pri postavljanju žrtvenika ili dobavljanju one pomoćne građe koju on ne bijaše obavezan dati. Stoga zamoliše da im gradski knez dozvoli uzeti 180 cekina iz bratimske blagajne, a ostatak da će nadoknaditi pobožnošću samih bratima koji će surađivati u tom poslu.

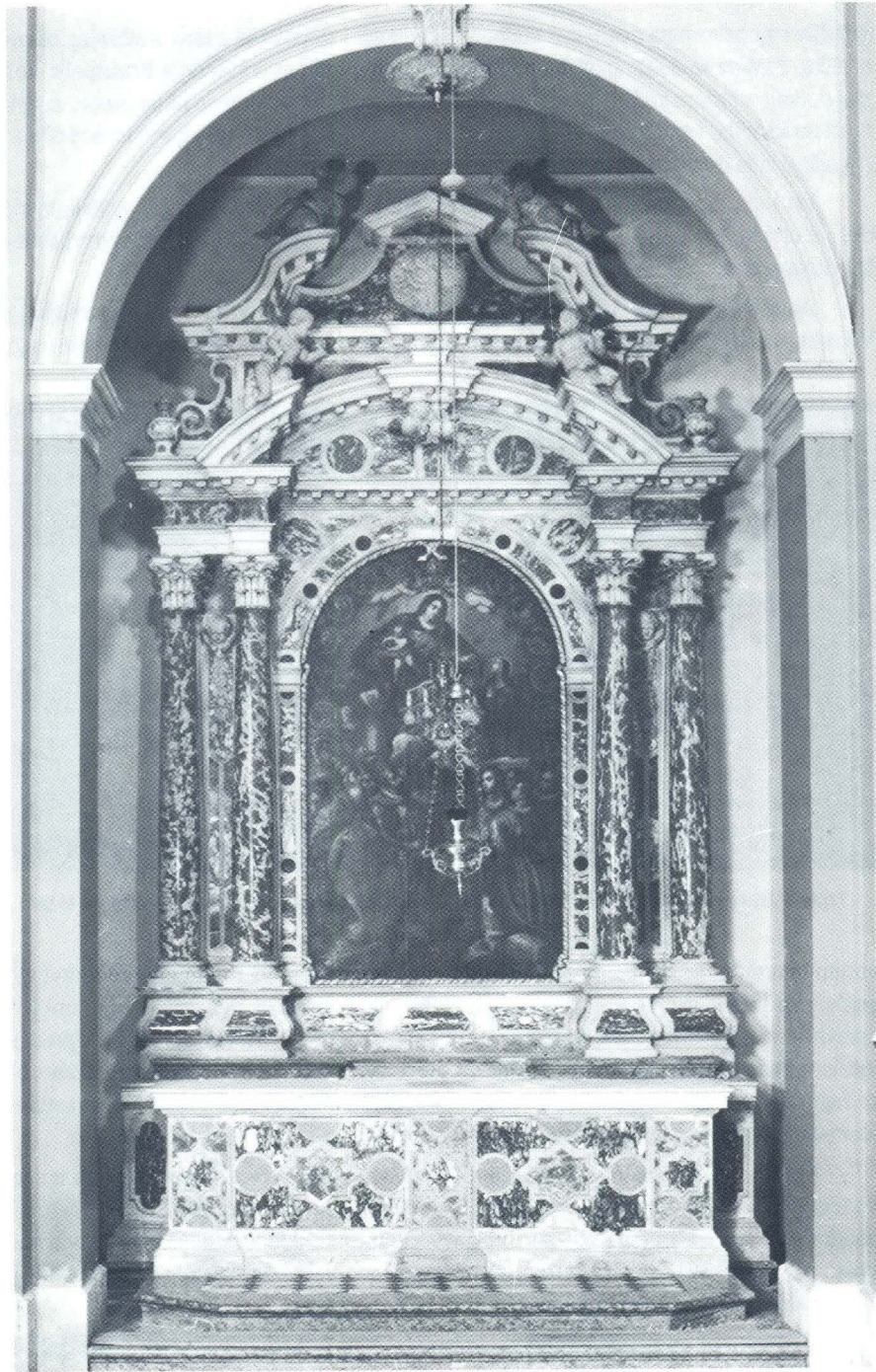
Gradski knez Morosini razmotrio je molbu i proračun za žrtvenik koji je protomajstor Andrija priložio, te ovlašten svojim položajem odobrio zaključak Bratovštine od 25. listopada 1767. i dozvolio bratimima potrošiti 100 cekina i sve ostalo kako navedoše u molbi za gradnju spomenutog žrtvenika. Pisar njegove pisarne je stoga dozvolu ispisao i pečatio pečatom Sv. Marka, a kada je knez potpisao, uvedena je i u spise javnog bilježnika (dok. I).

Taj žrtvenik u dominikanskoj crkvi je doista usklađen, iako se po svom obliku ne razlikuje od mnogih drugih njemu suvremenih. Podvostručenom paru stupova odgovara i udvostručeni polukružni i krilati svinuti zabat koje oni drže, a mirna statička uravnoteženost čitave kompozicije žrtvenika, koja s trpeze raste i drži razigrani i rascvjetani mu vrh, usklađeni su. Njih popunja i živahnost višebojnog mramorja koja je ovaj rođeni Mlečić istančano osjetio.

Prošarani crni mramor četiriju stupova, žuti i žučkasto okerasti i crveni umeci zvjezdastih, okruglih, svinutih i pravokutnih ukrasa, većih i manjih, nižu se i prepliću po sustavnom rasporedu različitih oblika i nacрта od pročelja trpeze do vrha razvijenog zabata. Uza svu šarolikost građe i raščlanjenost dijelova cjelina se doima čvrsto, tektonički

² J. Kovačić, Andrija Bruttapelle i njegova radionica, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 31, Split 1991., str. 347. Tu je navedeno i ostalo što je pisano o Bruttapellima.

³ C. Fisković, Župna crkva Svih svetih u Blatu na Korčuli, rukopis spreman za tisak. (Peristil, Zagreb).

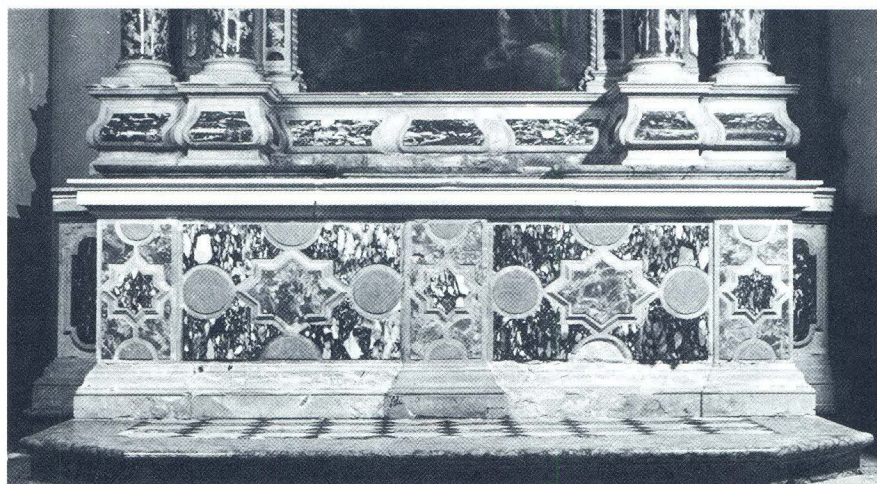

Žrtvenik Gospe Presveta Krunice u dominikanskoj crkvi Starog Grada na Hvaru

uvjerljivo s obzirom na ozbiljnost podnožja žrtvenika i stupova sa strana središnjeg okvira za sliku. Bratimi se doista mogahu ponositi novim žrtvenikom, a i Andrija Bruttapelle steći glas dobrog majstora kada je to njegovo djelo, uzdignuto na mramorne plitke stube, zasjalo svjetlom kandila, ispunjujući točno i odmjereno širinu, a sa završnim kipovima anđelčića i vrh niše u zidu dominikanske crkve.

Pri tome ne možemo ne zažaliti da su bratimi uklonili, vjerojatno i srušili, stariji Gospin drveni žrtvenik, koji je poput bezbrojnih naših renesansnih i baroknih izrezbarenih žrtvenika nestao.

Andrijin sin, klesar i graditelj, majstor Bruttapelle nastavio je u očevoj radionici u Vrboskoj na Hvaru očevo zanat. On se 11. srpnja 1804. u Hvaru obvezao pismenim ugo-

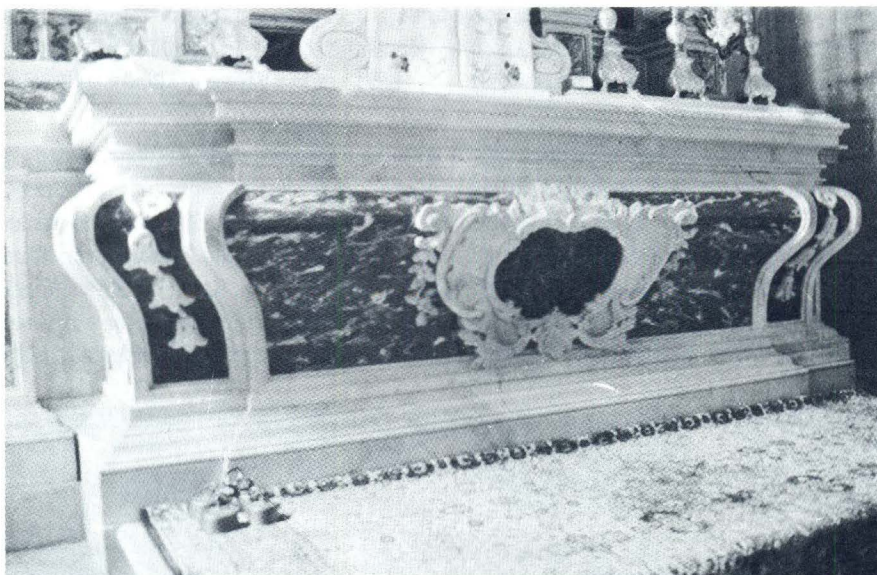

Trpeza žrtvenika Gospe Presvete Krunice u dominikanskoj crkvi Starog Grada na Hvaru

vorom hvarskom građaninu Nikoli Machiavelliju da će izraditi u franjevačkoj crkvi tog grada, i to prema nacrtu koji je označio nekim svojim znakom radi pouzdanije provjere upravnik samostana tog reda, trpezu za njezin glavni žrtvenik. Ta trpeza, odnosno prednja njezina strana ili predoltarnik (antependij), kako je u pisanom ugovoru jasno naznačeno, bit će sagrađena u bračkom kamenu, a s ukrasnim umecima “crvenog di Franza” i veroneškog mramora u pročelju i na bokovima, sa stubištem od kojeg će jedno biti kameno.

Majstor se obvezao da će trpezu uručiti gotovu do listopada, a franjevci pak u ugovoru obećahu da će Brutapellu pripremiti i predati gradu potrebitu pri radu i vapno, a i pobrinuti se za stan i hranu, njemu i njegovu pomoćniku dok završe posao. Ugovoriše i svotu od 40 cekina koju će naručitelji isplatiti majstoru za trpezu, od kojih mu je Machiavelli odmah isplatio deset.

Ugovoritelji potpisaše ugovor, a Hvaranin Antun Dončević uz njih potvrdi da je majstor Pavao primio već i spomenutih deset cekina.

Trpeza glavnog žrtvenika franjevačke crkve u gradu Hvaru

Ne zna se je li se posao izrade trpeze oduljio, ali je 15. srpnja 1805., dakle, nakon godine dana u istom Hvaru i na poledini papira na kojem je napisan ugovor, majstor Pavao zabilježio da je na račun, bez potanje oznake čega, ali vjerojatno tog ili nekog drugog žrtvenika ili posla, primio od upravnika samostana Kasandrića osam cekina, uračunavši i ona dva koja mu je predao sin Antun, napomenuvši da o drugima koja je primio postoji zapisano jamstvo u samostanu.

Iako nam ta Pavlova priznanica ne otkriva sve, ipak se u njoj spominje Antun Bertapelle, koji je radio i pomagao Pavlu 1781. godine na izradi žrtvenika u Tugarima,⁴ a 1800. godine na gradnji kapele i rake sv. Vinčence u Blatu na Korčuli te na zvoniku u Donjim Brelima 1833. godine, potopivši se tragično s još dvojicom svoga roda Pavlovom gajetom krcatom kamena i građe.⁵

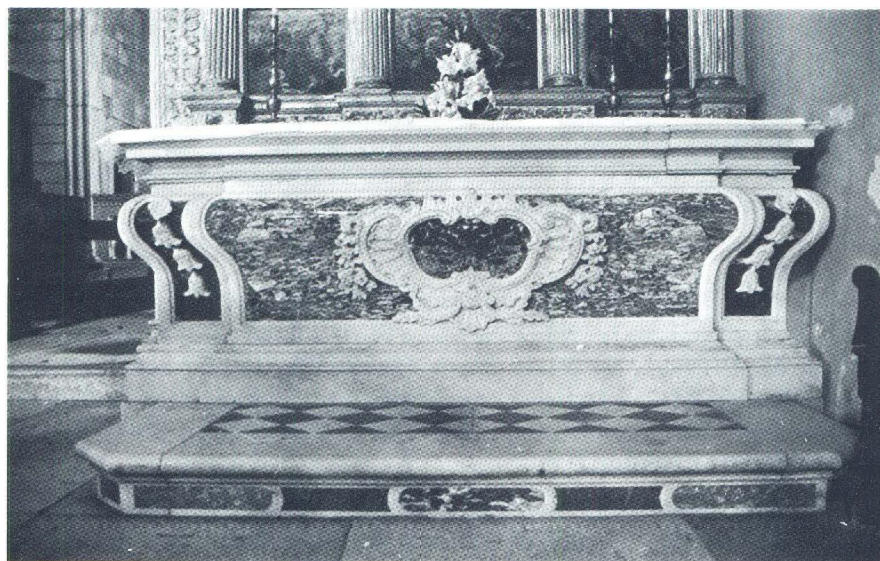
Taj potresni i žalosni potop posvjedočiše dva majstora, klesari i zidari Jure i Petar Andrijini Štambuk. Objavio sam njihovo svjedočanstvo kao bolni spomen na pogibiju Pavla i Antuna Bertapelle koja ih je zadesila nakon što su sazidali zvonik "Crkve Gospe Slavodobića" sagrađene već 1715. u Donjim Brelima u spomen velike pobjede Sinjana nad Turcima. Obojica se utopiše, ali njihov rad, zvonik uz crkvu, je ostao, iako nitko ne ispisa niti popuni natpisom ploču uzidanu na njemu te ne posvjedoči da je to zdanje u makarskom

⁴ K. Cicarelli, L. Katić, S. Traljić, Četiri oltara u Srednjoj Dalmaciji, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 13, Split 1961., str. 285.

⁵ C. Fisković, Zvonik u Brelima posljednji rad i smrt Pavla Bruttapelle. Mogućnosti 8-9-10, Split 1992.

primorju spomen na čuvanu hrvatsku pobjedu koja onda odjekne diljem Europe, a i na majstore Pavla i Antuna Bertapelle za čiju tragičnu smrt ne bismo ni znali da nije nađeno pismo koje spomenu grozotu majstorovih utapanja i smrtne vapaje s jednim dječakom potonulim noću u moru.

Pokažimo ovdje barem Pavlovu trpezu žtvenika franjevačke crkve u gradu Hvaru. Iz ugovora se doznaje da je on izradio tu trpezu glavnog žrtvenika ("menza nel' altare maggiore"). Taj oblik trpeze bijaše uobičajen u barokno doba: pročelje joj je ispunjeno šarenim ramorom tamnijim na krajevima, odnosno na bokovima uokrivenim kamenim reljefnim rubovima koji naglašavaju savinutost i sužavanje trpeze prema dnu. Ravni profilirani vijenci uokviruju joj vrh i podnožje, među kojima se sagnula sa svojim reljefnim ukrasima. Sredinu središnjeg cvjetovima i volutama raskošno iskićenog medaljona ispunja tamniji

Trpeza žrtvenika uz ogradu kora franjevačke crkve u gradu Hvaru

mramor, uskladujući se tako bojom onim na bokovima, ali bez reljefnog prizora jer majstor Pavao vjerojatno nije bio vješt taj eliptični prostor ispuniti reljefnim prizorom ili svetačkim likovima. Okvir medaljona je, iako nema obrađenu sredinu, klesan živahno i detaljno, pa se ističe raširen sred trpeze, a da ne bi stršio u njezinoj izbočenosti osamljeno, usklađen je na obim njenim bokovima, osim tamnijeg mramora, kamenim reljefom u kojemu iz rascvala cvijeta vise tri nanizane zvončaste čaške, vrlo česti motiv baroknog ukrašavanja.

Tim je postignut sklad cjeline, koji se pored inačica ponavlja na trpezama žrtvenika ovog vremena, a skoro redovito na onim Bertapellova kruga i radionice.

⁶ S. Jurić, Sinjska alka, Zagreb 1965., str. 41.

Već i dva žrtvenika Bezgrešnog Začeca, uklopljena u zapadnu stranu raskošne ulazne pregrade u kor spomenute franjevačke crkve u Hvaru, imaju vrlo slične trpeze. Da je te u vezi s Pavlovom, koju opisah, ne treba sumnjati, pa i ove svjedoče da su one tako oblikovane bile i ovdje prihvaćene i omiljene.⁷

Članovi klesarsko građevinske obitelji Bertapelle se, dakle, uklopiše i u gotičko renesansne crkve srednje Dalmacije, nadovezujući svoje radove na djela hrvatskih i stranih kipara i graditelja ne dostižuše njihovu vrsnoću, ali se čednim baroknim oblicima i mramornim šarenilom i mnogobrojnošću niti ne nametahu u doba, koje je inače znalo biti svojim gradnjama i kipovima prodorno i bezobzirno prema čednom skladu starih cjelina.

⁷ To pokazuje i glavni žrtvenik u crkvi Delorite na Kuni, čija trpeza slična na ove dvije u franjevačkoj crkvi koje se ovdje objavljuju. Za žrtvenik u Kuni N. Subotić piše: "Ovaj oltar je izradio neki splitski kipar prema narudžbi ondašnjeg gvardijana o. Ladislava Bertapellia iz Vrboske oko g. 1870." N. Subotić, *Crkva i samostan na Kuni*, Kuna 1981., str. 16., ne navodeći dokumente o tome, pa je pogrešno datirao i odredio majstora glavnom žrtveniku, to je rad Brutapellovih iz 18. stoljeća. Kako je to i sam N. Subotić, pisao već 1938.; C. Fisković, o. c. (7). Već sam ranije pisao, (C. Fisković, *Slikar Medović u zavičaju*, Split 1973., str. 46) da je Pavao Bertapelle 1799. g. klesao baroknu pregradu stupića za žrtvenik u apsidi crkve Delorite u Kuni, koja je nedavno bezobzirno rastavljena i služi za podlogu glavnog novog žrtvenika. O tome je jasan zapis u staroj knjizi prihoda i troškova crkve: "al conto di balastrata", str. 190. Tih godina se gradi i žrtvenik u crkvi: u svibnju 1797.: "dati al Signor protomagistro d'altare in tallari veneti 250", str. 185., i opet ga se isplaćuje pri završetku žrtvenika 1799. g. ali ga se ne imenuje. Međutim, po slogu se i motivima gornjeg dijela prepoznaje da su žrtvenik Delorite i onaj Ružarija u Starom Gradu djelo Bertapellovih, ali o tome ću posebno pisati. Franjevac L. Bertapelle je zaslužan za čuvanje i održavanje starih i trošnih samostana na Orebićima i u Kuni, ali, nažalost, kako sam i ranije istaknuo, živio je u vremenu koje nije marilo sačuvati vjerodostojnost i likovnu vrijednost izvornih starih spomenika. Dok je upavljavao samostanom na Orebićima, Frano Radić, nastavnik stručnog tečaja u Korčuli, je "izradio nacrt za vrh zvonika" te crkve i tim mu potpuno izmijenio oblik koji je pod uplivom susjednih korlučanskih zvonika 15. - 18. st. s kupolom na vrhu gotičko-renesansnog sloga. Vidi o toj izmjeni: *M. Gjiwoje*, Frano Radić hrvatski pedagog i arheolog, *Zbornik otoka Korčule 2*, Zagreb 1972., str. 135. iako Gjiwoje pogrešno tu crkvu Velike Gospe zove Gospe karmelska, ipak njegova bilješka otkriva pogreške obnove hrvatske baštine iz kraja 19. st. koje se ne bi smjelo ponavljati, tim više što je inače zaslužnom Bertapelleu, potomku graditelja i kipara, kojima ovdje obnavljamo spomen, podignuta spomen ploča 1905. god. u orebićkom samostanu u kojoj se pohvalno ističe da on "zvonik obnovi". C. Fisković, o. c. (1), str. 93. O današnjim preinakama u crkvama vidi: *D. Domančić*, O novim preinakama u franjevačkoj crkvi na Poljudu u Splitu, *Kulturna baština 7-8*, Split 1978., str. 115. Taj bi članak konzervatora Domančića morao biti upozorenje na uništavanje hrvatske likovne baštine, kako to i fotografije tu objavljene jasno pokazuju. Ali ti poljudski zahvati u franjevačkoj crkvi nisu jedine pogreške i preinake u koje se bez dozvole nadležnih konzervatora troši novac u oštećivanju spomenika.

DOKUMENTI:

I

Adi 27 Dicembre 1768 Presentata in mano dell' Illustrissimo signor Conte Proveditore da Reverendo Anzolo Stalio Procurator della Scuola del Santissimo Rosario in Città Vecchia in questo modo.

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Conte Proveditor.

Attrovandosi l'Altare di legno della Beata Vergine del Santissimo Rosario di Città Vecchia in stato rovinoso e cadente, per esser logorato e consunto dal tempo, deliberò la pia confraternità con Parte 25 Ottobre 1767 a pieni voti l'errezione di un' altare di marmo, per maggior decoro della gran' Vergine.

Con tal oggetto per l'adempimento d' essa Parte, furono anco nell' ultima congrega 16 ottobre prossima passata conformate tutte le cariche d'essa scuola - Fù perciò stabilito di prevalersi per tal opera del Proto Andrea Brutapelle Veneziano, che ora si trova in città vecchia ove ha erretto un' altro altare di marmo, e fù con esso' accordato quello del Santissimo Rosario per cecchini cento, e settanta in aggiunta a quali n' andarano, per altre spese che non sono di suo obbligo altri zecchini dieci in circa.

Perchè possa darsi effeto ad'un'opera di tanta pietà a gloria della Santissima Vergine, impolorano da Vostra Eccellenza li Procuratori di detta scuolla i di lei autorevoli assensi alla sudeta Parte e la necessario per la spesa nella suespressa summa di cecchini 180 dalli soldi del Pio luoco che in buona parte ora esistono in cassa, e che per il rimanente, parte si procurerano dalla pietà de confratelli, ed altri devoti, e parte dalla premdita di alcuni stabili poco utili, che tiene il Pio luoco, e che sin ora, per quanti esperimenti si sono fatti, non è riuscita la loro alimentazione, essendosi ora alcuni disposti a tal compra coll'unico oggetto di cooperar al Pio disegno della scuola. Gratie.

Die presentationis.

L' Illustrissimo Signor conte Proveditor letta e maturamente considerata la sopradetta suplica, e veduto il Fabisogno del Proto Andrea Brutapelle, annuendo alle pie determinazioni ed intenze della scuola del Santissimo Rosario di Città vecchia hà coll'autorità del suo Regemento pprovata la Parte 25 Ottobre 1767 presa in detta scuola, per errezione dell'altar di marmo, ad onor della gloriosa Vergine del Santissimo Rosario concedendo alli Procuratori della Scuola sudetta la richiesta licenza, per la spesa di cecchini cento stante occorrenti per l' errezione del sudetto Altare in tuto e per tutto, giusta la sudetta suplicazione; Sic mandavimus etc.

L. S.

Antonio Morosini Conte proveditor

S. U.

Antonio Zavalà Vice Cancelliere della Magnifica Communità

Notarski spisi bilježnika Vicka Benevoli I, str. 60, Makarski spisi, Historijski arhiv u Splitu.

II

Adi 11 Luglio 1804 Lesina

Con la presente, e privata scrittura quanto fosse fatta da qualunque pubblica persona, dichiaro io sotto scritto de avere convenuto col sig.e Nobil Sig.r Nicoletto Machiavelli, di formare una mensa nel altare maggiore nella chiesa de RR. Padri minori oservanti di questa Città, à norma di disegno marcato col carattere del R. R. Padre guardiano di questo convento, qual essa mensa òpur antipendio dovra essere costruta di pietra bianca della Brazza colli suoi vinesi a norma dèl disegno cioè di rosso di Franza, cossipure un scalino della bradela di detta pietra con qualche rimeso in fasada di rosso di brocadello di Verona cossi anco nelli laterali dicherano li scalini che dimostra nel disegno rossi deve esser un scalino di pietra, qual mi inpegno per li prosimo messe di ottobre di dare compita la opera cioche resta in obbligo nel ponere in opera la detta mensa li R.R. Padri da darmi li ocorenti materiali calsina arpisi, e di spesarmi, e aligio col mio assistente sino sara posto in opera, essa fatura resta accordata per precio di zechini quaranta da lire quaranta otto di questa moneta, per tanto a conto per detta fatura ricevo dal sopra detto sig:^e Machiavelli zechini dieci, ed il restante quando sara compita in opera à suo loco, di tanto mi obbligo di che mi sotto scrivo

Io Protto Paolo Bruttapelle m:^o p:^a

Io Nicolò Machiavelli affirmo m:^o p:^a

Io Antonio Dancevich mi piegho per cehini diezi per Protto Paulo Bruttapelle.

Ad 15 Lugio 1805 Lesina

Ebbi aconto io sotto scritto dal Reverendo Padre Guardiano Casandrigh zechini otto compresi li due avuti dal mio Figlio D. Antonio, e detti altri contantemi susiste la cauzione in convento

Paolo Bruttapelle m:^o p:^a

Arhiv Franjevačkog samostana, Hvar.

DUE OPERE DI ANDREA E PAOLO BRUTTAPELLE SULL' ISOLA DI HVAR

Cvito Fisković

L'autore in questo studio presenta quattro monumenti finora mai pubblicati del tardo barocco dalmata, XVIII-XIX secolo: l'altare della Madonna del Rosario nella chiesa dei domenicani a Stari Grad, sull'isola di Hvar (Lesina), e tre mense d'altare nella chiesa dei francescani, nella città di Hvar sull'isola omonima, in Dalmazia.

In base ai documenti d'archivio, che l'autore allega, si può stabilire che lo scultore dell'altare della Madonna del Rosario presso i domenicani sull'isola di Hvar, è il noto maestro, architetto e scultore barocco Andrea Bruttapelle e che l'altare è realizzato in base al contratto del 1768.

Questo altare coincide con lo stile e la maniera del maestro Andrea, e somiglia anche all'altare maggiore della chiesa "Delorita" a Kuna su Pelješac, che l'autore dell'articolo ritiene sia opera ugualmente sua, testimoniante l'attività del Bruttapelle anche sul territorio della Repubblica di Ragusa.

L'autore pubblica anche il contratto con il figlio di Andrea, lo scultore Paolo Bruttapelle, per la costruzione della mensa d'altare maggiore della chiesa francescana nella città di Hvar, nel 1804, e constata che in base a tale contratto e allo stile della mensa anche sono opere l'autore dell'articolo attribuisce le due mense d'altari davanti il coro in questa stessa chiesa francescana alla bottega dei Bruttapelle.

Con questo articolo, dunque, si completa e amplia l'opera della famiglia di scultori Bruttapelle o Bertapelle, che nei secoli XVIII e XIX fu attiva in Dalmazia, e sulle cui costruzioni, in particolare altri, sono stati già scritti alcuni articoli, nei quali si elaboravano la scultura e l'architettura tardobarocche in Dalmazia.